

МЕТОДОЛОГІЯ І ДОСВІД ВИВЧЕННЯ ЦІННОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ ДОРОСЛОГО В КРОСКУЛЬТУРНОМУ КОНТЕКСТІ

Аналізується визначення цінностей у науковій літературі, мотиваційна основа становлення цінностей особистості та співвідношення понять “цінність” і “ціннісна орієнтація”; обґрунтовується авторське визначення поняття “становлення цінностей особистості”, а також висвітлюються кроскультурні співвідношення становлення цінностей в українській і румунській та українській і македонській вибірках досліджуваних. Подано результати пояснювального (EFA) та підтверджувального (CFA) факторного аналізу за результатами вимірювання становлення особистісних цінностей цих категорій досліджуваних. Здійснено кроскультурне порівняння особливостей становлення цінностей аксіофактору відкритості до змін та аналізуються його результати. Наводяться дані емпіричного дослідження, які частково підтвердили гіпотезу про закономірність зв'язку між суб'єктивним благополуччям і цінностями особистості. Цінності конформності і традицій виявилися значуще пов'язаними із задоволеністю життям для македонської групи дорослих, що підтвердило очікування щодо негативного співвідношення “нездорових” цінностей із суб'єктивним благополуччям. З'ясовано, що молоді люди, цінності яких орієнтовані на володіння речами та їх накопичення на протигагу духовним цінностям, виявляються зазвичай менш задоволеними власним життям; молодь із досліджених країн, яка володіє сильними і розвиненими “здоровими” цінностями, відчуває себе в житті краще, і навпаки, носії “нездорових” цінностей найчастіше не задоволені життям і відчувають через це певний неспокій.

Ключові слова: цінності, становлення цінностей особистості, пояснювальний факторний аналіз, підтверджувальний факторний аналіз, особистісні цінності, суб'єктивне благополуччя.

Постановка проблеми. Теоретичний аналіз проблеми дослідження становлення цінностей особистості свідчить, що метапсихологічна категорія “цінність” (А. В. Петровський, М. Г. Ярошевський) стає важливим поняттям у психології (Ф. Ю. Василюк), зокрема в гуманістичній (Г. Оллпорт) і екзистенційній (А. Ленгле) парадигмі. Вона досліджується у філософській і соціологічній думці, що суттєво впливає на методологічний фундамент зарубіжної та української психологічної науки.

Узагальнення різноманітних позицій мислителів щодо розуміння поняття цінності у філософії й соціології дало змогу виділити три напрями. Перший, започаткований Платоном, пояснював цінності як об'єктивний феномен, який успадковується або засвоюється суб'єктом у процесі діяльності (практичної, пізнавальної, моральної чи естетичної).

Другий, визначений І. Кантом, – це трактування цінностей як суб'єктивного утворення, що має своїм джерелом сукупність інтелектуальних, психологічних, моральних особливостей особистості. Третій, викремлений В. Віндельбандом, – це розуміння цінностей як суб'єктно-об'єктного феномену, який виявляється тільки у відносинах між суб'єктом і об'єктивним буттям. Кожен із цих напрямів охоплює по декілька тепер уже класичних і нових підходів, спрямованих на цілісне, комплексне висвітлення проблем цінностей, аналіз яких широко представлений у монографії Л. В. Баєвої [1], наукових дослідженнях з аксіології. Систематизація філософських і соціологічних знань про цінності переконливо засвідчила, що вони є екзистенційним феноменом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основна складність психологічного аналізу поняття “цінність” полягає в тому, що відомо понад сто його дефініцій; до того ж досить суперечливим є його місце і статус серед інших понять у психології. У межах зарубіжних наукових підходів поняття “цінність” трактується по-різному. Так, в екзистенційній психології В. Франкла [5] цінності поряд із сенсом визнаються основними поняттями цієї науки. Згідно з позицією вченого цінністю для людини є те, що її зрушує, скеровує і творить її особистість у всіх вимірах буття (біологічному, психічному і духовному). Кожному виміру відповідає своя група цінностей. Це особистісне утворення має ієрархічну, багаторівневу і концентричну структуру. За А. Ленгле [2; 3], цінності – це результат чуттєвого сприйняття впливу чогось або когось на життя суб'єкта. Специфіка сприйняття цінностей, на думку дослідника, полягає в тому, що їх можна тільки переживати. У межах гуманістичної психології А. Маслоу [4] було застосовано поняття “філософія цінностей”, основою якого є вільний вибір. Останнє означає, що людина здійснює відповідальний вибір чогось, що й стає її цінністю. Отже, щоб визначити цінності здорової особистості, важливо виокремити їхню ієрархію на підставі вільного вибору. Г. Мюрреєм [6] було конкретизовано цілу низку цінностей: гарне фізичне самопочуття, володіння власністю, авторитет як спроможність ухвалювати рішення, афіліація (почуття міжособистісного зв'язку), розуміння (фактів і теорій), краса (мистецтво), ідеологія (філософія, релігія). Приймаючи їх, людина може поводитися по-різному – відкидати, здобувати, створювати й перетворювати, захищати або уникати. У гуманістичній психології, зорієнтованій на ціннісне ставлення до людини, основним предметом визнаються: вищі цінності, самоактуалізація особистості, творчість, любов, свобода, відповідальність, автономія, психічне здоров'я, міжособистісні стосунки.

Для біхевіористів цінність – це міра інтенсивності чи енергії, з якою особистість оволодіває об'єктом, щоб заспокоїти власні потяги та задовольнити власні потреби. Е. Толмен, характеризуючи силу й спрямованість реакцій людини, використовував цінність, визначаючи її як привабливість цільового об'єкта, який є водночас потребою, що й

стимулює поведінку людини. У теорії соціального научіння Дж. Роттер [10] застосовував термін “цінність підкріплення”, коли людина надає перевагу одному підкріпленню перед іншим (за однакової імовірності їх отримання), а одне з підкріплень стає для неї суб’єктивно ціннішим. Різні люди цінують і надають перевагу різним підкріпленням. Одні цінують більше повагу, інші – матеріальний добробут, ще інші бояться покарання. Такі цінності будуються на власному досвіді і з часом можуть змінюватися. Поведінка людини разом з “цінністю підкріплення” визначається й “цінністю потреби” – її мотиваційною основою. Очікувана цінність підкріплення завжди залежить від суб’єктивної оцінки зовнішньої соціальної ситуації. Розглядаючи цінності як властивості об’єктів, М. Рокіч [7] надавав значущості включенню цінностей у ланцюг стимул-реакції, беручи за основу біхевіоральні положення. На думку вченого, цінність – це стійка віра в те, що певний спосіб поведінки або кінцеві цілі існування особистісно чи соціально важливіші за інші. Система цінностей, на його переконання, являє собою стійку організацію вірувань людини щодо кращих способів поведінки або ж існування впродовж континууму відносної важливості. При цьому М. Рокіч стверджує, що стійкі цінності – це такі, які є близькими й зрозумілими особистості, і якщо вони є абсолютно стійкими, то індивідуальні зміни неможливі.

Особливої значущості надає цінностям когнітивна психологія. Утім, для неї спосіб зв’язку між ними важливіший, ніж самі цінності та їхня внутрішня сутність. У межах структуралізму (Ж. Піаже, Л. Кольберг) цінності пов’язують з інтелектуальним і моральним розвитком. Індивідуальні цінності визначають як цілісну систему когнітивних утворень людини, що закріплює підпорядковану їй особистісній логіці сукупність прийнятих нею переконань, ідеалів, заборон. Дехто з теоретиків (К. Клакхон, Г. Гофштед) розглядає цінності як критерії суджень про те, що є бажаним і впливає на вибір як засобів, так і цілей з-поміж доступних альтернатив.

Звертають на себе увагу наукові уявлення радянських психологів щодо змістового навантаження феномену цінність-мотив. На думку Б. Г. Ананьєва, цінності – це глибокі переживання та ставлення, які залишають певний слід у житті людини. С. Л. Рубінштейн під цінностями розумів значущість для людини чогось у світі. У розумінні Б. Зейгарник і Б. Братуся цінність – це усвідомлений і прийнятий людиною загальний сенс її життя. Д. О. Леонтьєвим було класифіковано три взаємоперехідні форми існування цінностей: 1) суспільні ідеали як узагальнення суспільних уявлень про досконалість у різних сферах життя; 2) “предметні” цінності та ідеали, які втілюються в діях та витворах людей; 3) моральні цінності як мотиваційні структури (“моделі належного”) особистості, які спонукають її до реалізації суспільно цінних ідеалів.

Сучасні вітчизняні дослідники підкреслюють, що визнання цінностей іманентними регуляторами діяльності людей не заперечує наявності у них свідомих переконань, які не збігаються з першими за змістом та психологічною природою. У зв'язку з цим внутрішні цінності людини в певних життєвих ситуаціях можуть бути не реалізовані через соціально-психологічні труднощі та перешкоди. Проте якщо певні цінності значущі для особистості, то вони стають стійкою мотиваційною основою її діяльності. Особистісні цінності у психології виховання є усвідомленими смисловими утвореннями людини.

Огляд визначень цінностей свідчить про те, що їх можна розглядати одночасно і як елементи когнітивної сфери особистості, і як елементи її афективної сфери, а узагальнення усталених у зарубіжній і вітчизняній психології поглядів щодо цієї проблеми свідчить, що їх розуміння залишається неоднозначним з різним тлумаченням досліджуваного феномену. З огляду на це ми виокремили суб'єктивні і об'єктивні трактування, що характеризують розуміння психологічної сутності поняття “цінності”. Відповідно до суб'єктивного трактування (Е. Толмен, Дж. Роттер) цінності залежать від мотивів-інтересів та переживань людини, доказом чого виступає зміна значущості для неї певної цінності слідом за збільшенням або зменшенням інтенсивності цих мотивів. Представники об'єктивних теорій цінностей (А. Маслоу, Г. Мюррей) наполягають на їхній незалежності від інтересів чи переживань людини і вказують на соціальні, предметні носії цінностей. З вищезазначеного випливає, що цінність не може бути тільки об'єктивною чи суб'єктивною. Цінність завжди співвідноситься з людиною, що робить її певною мірою суб'єктивною, і водночас на підставі “предметного підкріплення” вона є об'єктивною. Загалом, беручи до уваги погляди Дж. Вайлда і Ш. Шварца, цінності мають суб'єктивно-об'єктивну природу. У ході кроскультурного дослідження було виявлено певні відмінності у формуванні цінностей представників різних культурних просторів. Так, дослідження цінностей у США і Канаді провів М. Рокіч, в Австралії – Н. Фезер, в Ізраїлі – І. Рім. Результати цих досліджень показали, що цінності структуруються залежно від соціальних впливів (специфічних умов життя людини в певній країні) та психологічних чинників (індивідуально-своєрідних властивостей особистості).

Цінності традиційно й досі найчастіше вивчають за допомогою Опитувальника цінностей особистості PVQ [11], який базується на теорії цінностей Ш. Шварца [13]. PVQ часто використовують для порівняння окремих осіб і груп, а в нашому дослідженні ми застосовуємо його для вивчення цінностей особистості раннього дорослого віку в українському, румунському та македонському культурних контекстах. Проте для того, щоб анкету можна було використовувати в різних культурних групах, вона повинна вимірювати однакові конструкції з однаковою теоретичною структурою між групами. В іншому випадку факторна структура має бути ідентичною в різних групах [14].

Невирішені частини загальної проблеми. Аналіз наукової літератури дає підстави стверджувати, що в психологічній науці ціннісна сфера особистості вивчається послідовно. Проте становлення цінностей як базис особистісного і професійного розвитку людини в кроскультурному контексті потребує ще більш досконалого дослідження у вітчизняній психології. Вимагає також пильної уваги психологів становлення цінностей особистості раннього дорослого віку в соціокультурному просторі, а також фактори і механізми їх становлення, емпіричне виявлення аксіопсихологічних умов розвитку цінностей у соціальному, родинному, професійному, університетському просторі особистості періоду ранньої дорослості. Отже, соціальна і психологічна значущість зазначеної проблематики в сучасній психологічній теорії і практиці зумовила вибір теми, пов'язаної з методологією дослідження цінностей особистості й психологією їх становлення, та емпіричне вивчення цінностей особистості раннього дорослого віку в кроскультурному контексті. Попри різноманітність розглянутих вище підходів до вивчення цінностей досі залишається невирішеним остаточно питання про методологічні засади емпіричного вивчення цінностей особистості в українській кроскультурній психології.

У нашому дослідженні ми спираємося на наукові положення Ш. Шварца [12], модель цінностей якого визнана європейським співтовариством психологів найкращою. Слідом за ним ми приймаємо дефініцію цінностей як керівних принципів широкого спектра мотивів, що впливають на ставлення, погляди і дії людей. Дослідник також виокремив універсальні цінності, здійснивши їх класифікацію та розробивши типологію відповідно до мотиваційних цілей людини. Вищезазначені положення були перевірені ним у ході кроскультурного дослідження.

Мета статті: аналіз визначення цінностей та їхньої мотиваційної основи в науковій літературі, обґрунтування поняття “становлення цінностей особистості”, висвітлення кроскультурних співвідношень становлення цінностей між українською і польською, українською і румунською та українською і македонською вибірками досліджуваних, а також кроскультурне порівняння особливостей становлення цінностей відкритості до змін та аналіз його результатів; з'ясування взаємозв'язку між особистісними цінностями й суб'єктивним благополуччям досліджуваних у кроскультурному розрізі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз співвідношення понять “цінність” і “ціннісні орієнтації” дав змогу зняти питання щодо їх отождолення. Виявлені характеристики цих понять дають підстави для уточнення поняття “цінності”, у якому переважають як предметні (явища, ситуації, предмети), так і психологічні (ідеї, цілі, ідеали, переживання, нормативи) носії. У нашому розумінні ціннісні орієнтації – це психологічні засоби диференціації особистістю об'єктів навколишньої дійсності та визначення серед них суб'єктивно значущих у порівнянні із загальнолюдськими цінностями. Змістове навантаження цих понять

дає підстави для формулювання власного визначення поняття “цінності” як складного феномену, що відображає соціокультурні трансгресії між суспільством, соціокультурними групами в ньому та особистістю. Людина, мотивована самостійно обраними цінностями, саморозвивається в напрямку їх становлення задля благополуччя, формування життєвої позиції та характеру за певною моделлю добра чи зла.

Вивчаючи процес становлення цінностей дорослої особистості, важливо наголосити на розумінні термінів “становлення” і “розвиток”. Як відомо, у вітчизняній літературі минулого століття поняття “становлення” вживалося в контексті поняття “розвиток” і зазвичай ототожнювалося з останнім. Водночас сучасна психологічна наука пропонує термінологію, в якій великий тезаурус понять до категорії “розвиток”, серед яких чільне місце займає термін “становлення”. Ми спробували обґрунтувати сутність та співвідношення зазначених понять. Під останнім пропонуємо розуміти спонтанну мінливість речей і явищ, їхній неперервний перехід (трансгресію), перетворення в інші. Це поняття постає як “перша істина” (Г. Гегель). Таким чином, становлення – це перехід можливості в дійсність у процесі розвитку. Головна його ознака полягає в тому, що існування явища вже почалося, але ще не набуло завершеної форми. Воно виглядає як процес зародження можливостей і перетворення однієї з них у дійсність. З огляду на це становлення цінностей особистості можна уявити як неперервний перехід, як перманентне перетворення тих цінностей, які набувають у свідомості дорослої особистості осмисленого рівня й далі інтегруються до її ціннісної системи на рівні самосвідомості. Водночас цінності реконструюються, набуваючи значущості для людини, ієрархізуються, охоплюючи нові смисли, і структурують по-новому життєвий простір людини.

Аналіз цінностей не обмежується теоретичними висновками, а вимагає розгляду їх становлення у віковому розрізі в різних культурних просторах. Враховуючи здобутки світових досліджень цінностей, на часі завдання виявлення закономірностей у становленні цінностей дорослих представників різних культурних просторів із постсоціалістичним минулим.

Для реалізації завдань емпіричної частини роботи було використано такі методики і шкали: “Опитувальник цінностей особистості” (PVQ-40) (автор – Ш. Шварц та ін., 2001; україномовна версія адапт. – Л. Романюк, 2009, модиф. Л. Романюк, Ю. Гарасімчук, 2012); опитувальник “Списки цінностей” (SVS-57) (автор – Ш. Шварц, 1992, адапт. – Л. Романюк, 2007) [8]; “Шкали задоволеності життям” (SWLS-5) (автор – Е. Дієнер та ін., 1985, адапт. – Л. Романюк, 2007, модиф. – Л. Романюк, О. Спасовські, 2013) [9].

У ході емпіричного дослідження було виявлено психологічну закономірність ціннісного фактору відкритості до змін у становленні цінностей особистості раннього дорослого віку (за даними української

та румунської вибірок) (табл. 1). Якісні та кількісні результати визначили дві окремі моделі, що були відповідно протестовані на румунських та українських студентах і статистично підтверджені для обох вибірок.

Таблиця 1

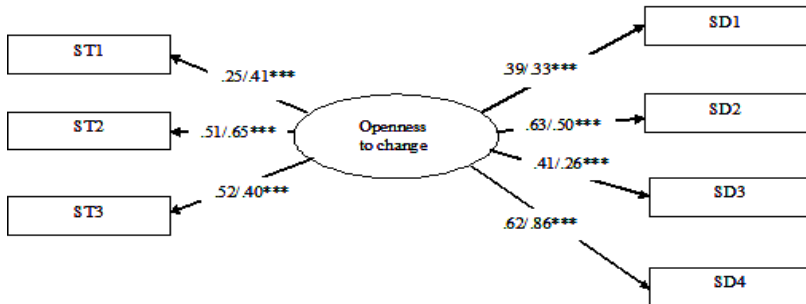
Тест SEM-моделі ціннісного фактору відкритості до змін у румунських та українських досліджуваних

Вибірка	χ^2	df	P	CFI	RMSEA
румунська, n=193	26.03	14	0,026	0,939	0,069
українська, n=230	25.91	13	0,017	0,929	0,071

Примітка: χ^2 = хі-квадрат; df – число ступенів свободи; RMSEA – середньоквадратична похибка наближення; CFI – порівняльний індекс Fit; SEM – метод структурного моделювання.

Як видно з табл. 1, обидві вибірки показали високі факторні навантаження. Модель CFA (конфірматорного факторного аналізу) оцінювалася за методом SEM (розробники – С. Райт, Т. Хавелмо, Х. Самон) і була проаналізована за даними румунської та української вибірок окремо. Критерій хі-квадрат (χ^2) за обома вибірками дав змогу статистично оцінити гіпотезу про ціннісний фактор відкритості до змін, який узагальнено охоплює цінності самостійності (свобода, креативність, самодостатність, вибір власних цілей, допитливість) й цінності стимуляції (новизна і враження, мінливість життя, сміливість і ризик) як основу аксіологічного розвитку особистостей, які перебувають у різному культурному просторі. Водночас вибіркового розподілу статистичного тесту (χ^2) з відповідним числом ступенів свободи (df = 13 для української і df = 14 для румунської вибірки) засвідчив, що нульова гіпотеза правильна. За рівнем значущості (p = 0,017 для української і p=0,026 для румунської вибірки) підтверджується те, що гіпотеза підтримується результатами експерименту. Порівняльний індекс fit (CFI) підтвердив відповідність загальної моделі нульовій гіпотезі шляхом вивчення розбіжностей між даними ціннісного фактору відкритості до змін за обома вибірками і їхніми передбачуваними моделями. Значення CFI (для української – 0,939 і румунської – 0,939) у діапазоні від 0 до 1 також засвідчує відповідність гіпотези і моделі. Проінтерпретовані показники моделі підтверджують наявність психологічної закономірності ціннісного фактору відкритості до змін у його синергії із соціокультурним (румунським – 0,069 і українським – 0,071), зокрема університетським, простором становлення цінностей особистості віку ранньої дорослості.

Об'єднання самостійності і стимуляції та факторні навантаження в обох групах були всі статистично значущими (рис.).

Примітка: (зліва направо від похилої) перший параметр – коефіцієнт української, другий – коефіцієнт румунської вибірки; Openness to change – фактор цінностей відкритості до змін; SD – цінності самостійності; ST – цінності стимуляції; коефіцієнт достовірності $p < 0,001$.

Рис. Моделювання достовірних статистичних даних становлення цінностей відкритості до змін у досліджуваних румунської та української вибірок

Крім того, ми застосували мультіваріативний аналіз коваріацій (MANCOVA) з вибірками досліджуваних (два параметри) як незалежними змінними та фактор цінностей відкритості до змін (самостійність і стимуляція) як залежними змінними. При цьому фактори статі і віку виступили як коваріати. Цей аналіз дав можливість виявити за двома вибірками статистично значущий ефект щодо становлення цінностей самостійності та стимуляції. Показово, що в українській вибірці студентської молоді спостерігається значне зростання цінностей самостійності ($M = 4,62$, $SD = 0,66$) і трохи менше – за показниками стимуляції ($M = 3,99$, $SD = 0,88$) порівняно з румунською, де самостійність ($M = 1,69$, $SD = 0,47$) має значно нижчі показники, тоді як показники стимуляції ($M = 2,23$, $SD = 0,82$) у представників досліджуваних культурних просторів більш подібні. Фактично зазначені дані свідчать про специфічність соціокультурного простору в Україні, де молодь виявляє соціальну і громадянську активність, активно здійснює вільні вибори, самостійно ухвалює рішення, творчо вирішує проблемні ситуації, сміливо долає непередбачувані складні й екстремальні ситуації й прагне набути знання про себе і свою країну. Така специфіка становлення цінностей особистості зумовлена модернізаційними процесами в цілому й використанням інноваційних технологій у навчально-виховному процесі в університетському просторі.

Отже, результати дослідження свідчать про те, що українські, а не румунські студенти можуть “піддаватися” соціокультурному контексту, який є більш сприятливим для засвоєння цінностей, пов’язаних

з фактором відкритості для змін. Оскільки в останні десятиліття активізуються прояви громадянської позиції українського народу, – наприклад, Помаранчева революція та прагнення українців до Європейського союзу (події Євромайдану), – то можна припустити, що ці процеси суттєво впливають на їхню свідомість. Можна стверджувати, що висока динаміка становлення цінностей українців пояснюється інтенсивним розвитком соціальних та культурних цінностей. Таким чином, українське студентство перебуває в такому соціальному просторі, який більшою мірою стимулює його відкритість для змін, ніж румунське. Україна порівняно з Румунією характеризується високою політичною напруженістю суспільства, його громадянською активністю та незмінним прагненням до незалежності.

У цілому результати емпіричного дослідження засвідчили дієвість однофакторної моделі цінностей відкритості до змін у кроскультурних вибірках, виявивши високий рівень становлення цінностей самостійності та цінностей стимуляції як основних аспектів становлення аксіосфери студентської молоді та визначили психологічну закономірність ціннісного фактору відкритості до змін у розвитку особистості раннього дорослого віку.

За методикою дослідження цінностей (PVQ) Ш. Шварца було вивчено цінності македонських і українських студентів. Констатовано істотну відмінність (згідно з їхнім культурним фактором) за всіма типами цінностей. Зокрема, українці оцінили вище, ніж македонці, такі цінності: самостійність ($F(1,424) = 1167,65, p < 0,001$), стимуляцію ($F(1,424) = 152,58, p < 0,001$), досягнення ($F(1,424) = 312,49, p < 0,001$), безпеку ($F(1,424) = 304,30, p < 0,001$), конформність ($F(1,424) = 201,49, p < 0,001$), традиції ($F(1,424) = 16,73, p < 0,001$), доброзичливість ($F(1,424) = 639,10, p < 0,001$), універсалізм $F(1,424) = 596,75, p < 0,001$. Таке оцінювання показало, що українська молодь спрямована на підтримання і самостійний вибір таких цінностей, які сприятимуть особистісним і професійним досягненням, забезпечать можливість бути конформними в будь-якому культурному просторі, безпеку і захищеність у життєвій перспективі, єдність зі своїм народом і національними традиціями, розвиток тенденцій свободи і толерантного ставлення до довкілля. Закономірним є той факт, що вищезазначені цінності українських студентів є менш доступними і реалізованими для них в сучасних соціальних умовах життя. Македонці ж оцінили вище, ніж українці, тільки владу – $F(1,424) = 13,01, p < 0,001$. Певно, умови життя македонців у складі колишньої Югославії активізували завдяки родинному простору вибір цінності влади.

На основі методики визначення суб'єктивного благополуччя SWL Е. Діенера у вибірках досліджуваних (македонці – $M = 4,82$; українці – $M = 4,69$) не було виявлено розбіжностей щодо задоволеності

життям – суб’єктивного благополуччя. Для українців, як засвідчують статистичні дані, характерна перспектива реалізації цінностей. При цьому домінантою виступає “атрактор цілі”, який спрямовує студентів на реалізацію вищезазначеного ряду цінностей у майбутньому життєвому просторі. Також варто враховувати ментальність українців, яким властиве суб’єктивне благополуччя на підставі реалізації буттєвих цінностей. На відміну від українців у македонців цілий ряд цінностей (безпека, конформність, доброзичливість, традиції та ін.) є реалізованим. Для цих досліджуваних змінені форми соціального життєіснування викристалізували новий ієрархічний ряд у їхній ціннісній сфері, що також визначило їхню суб’єктивне благополуччя. На підставі кореляційного аналізу визначено взаємозв’язки між цінностями і суб’єктивним благополуччям у досліджуваних македонців та українців (табл. 2).

Таблиця 2

Коефіцієнти кореляції між цінностями і суб’єктивним благополуччям досліджуваних македонської та української вибірки

Цінності	Македонці, n=234		Українці, n=230	
	r	p	R	p
Самостійність	-0,076	n.s.	0,015	n.s.
Стимуляція	-0,084	n.s.	0,038	n.s.
Досягнення	-0,091	n.s.	0,019	n.s.
Влада	0,13	0,05	0,037	n.s.
Безпека	-0,214	0,001	-0,114	n.s.
Конформність	-0,40	0,001	-0,056	n.s.
Доброзичливість	-0,32	0,001	0,046	n.s.
Універсалізм	-0,24	0,001	0,048	n.s.
Традиції	-0,36	0,001	-0,048	n.s.

Примітка: значуща кореляція цінностей і задоволеності життям при $p < 0,05$ і $p < 0,001$, n.s. – незначуща.

Як видно з табл. 2, у досліджуваних македонських студентів існує взаємозв’язок між суб’єктивним благополуччям і цінностями конформності (безпека й конформність) та самоперевершення (доброзичливість, універсалізм і традиція). Достовірних кореляцій між змінними у досліджуваних українських студентів не виявлено, що підтверджує відсутність взаємозв’язку між ними і, відповідно, свідчить про те, що досягнення цінностей-цілей не завжди може корелювати із суб’єктивним благополуччям особистості ранньої дорослості. Отримані результати спрямовують національну освіту на розроблення і впровадження інноваційних програм становлення цінностей молоді з метою розширення її можливостей у конструюванні життєздатного соціокультурного простору, що актуалізувало б суб’єктивне благополуччя дорослої особистості. Отримані результати частково підтверджують наші очікування щодо взаємовідношень “здорових” (самостійності, доброзичливості,

універсалізму, стимуляції і досягнення) і “нездорових” (конформності, безпеки, влади і традицій) цінностей та суб’єктивного благополуччя.

Висновки. Отже, теоретичний аналіз провідних наукових підходів обґрунтування цінностей вимагає усвідомлення того, що вони відбивають культурні й соціальні (ідеологічні і політичні) носії суспільства, соціальної групи та особистості, а емпіричне дослідження частково підтвердило гіпотезу про закономірність зв’язку між суб’єктивним благополуччям і цінностями особистості. Цінності конформності й традицій виявилися значуще пов’язаними із задоволеністю життям для македонської групи дорослих, що підтвердило наші очікування щодо негативного співвідношення “нездорових” цінностей із суб’єктивним благополуччям. Молоді люди, цінності яких орієнтовані на володіння речами та їх накопичення на протигагу духовним цінностям, виявляються зазвичай менш задоволеними власним життям. Молодь із досліджених країн, яка володіє сильними і розвиненими “здоровими” цінностями, відчуває себе в житті краще, і навпаки, носії “нездорових” цінностей найчастіше не задоволені життям і відчувають через це певний неспокій.

Проведене теоретичне та емпіричне дослідження дало змогу виявити кількісно-якісні показники становлення цінностей особистості віку ранньої дорослості в різних культурних просторах, визначити роль фактору відкритості до змін у становленні цінностей, простежити зв’язок між становленням цінностей і суб’єктивним благополуччям. Це вимагає виокремлення соціально-психологічних факторів і механізмів становлення цінностей особистості в ранньому дорослому віці, про що йтиметься в наступних публікаціях.

Перспективу наукового пошуку вбачаємо в подальшому розкритті психологічних засад ціннісного становлення особистості з урахуванням її благополуччя й психічного здоров’я у кризовому суспільстві.

Література

1. *Баева Л. В.* Ценности изменяющегося мира: Экзистенциальная аксиология истории : монография / Л. В. Баева. – Астрахань, 2004. – 278 с.
2. *Лэнгле А.* Введение в экзистенциально-аналитическую теорию эмоций: прикосновение к ценности / А. Лэнгле // Вопросы психологии. – 2004. – № 4. – С. 3–21.
3. *Лэнгле А.* Жизнь, наполненная смыслом. Прикладная логотерапия / Альфред Лэнгле. – Москва : Генезис, 2004. – 128 с.
4. *Маслоу А. Г.* Мотивация и личность / Абрагам Г. Маслоу ; пер. с англ. А. М. Татлыбаевой. – Санкт-Петербург : Евразия, 2001. – 478 с.
5. *Франкл В.* Человек в поисках смысла / В. Франкл – Москва : Прогресс, 1990. – 368 с.
6. *Murray H. A.* Personality in Nature, Society, and Culture / Murray H. A., Clyde K. – New York : Knopf, 1953.
7. *Rokeach M.* The nature of human values / M. Rokeach. – New York : Free Press, 1973. – 438 p.

8. Romanyuk L. A problem of method in research of values: instruments, technologies, perspectives / L. Romanyuk // Problems of empirical researches in Psychology: The Collection of scientific works psychology, Taras Shevchenko National University of Kyiv. – 2009. – № 3. – P. 69–75.
9. Romanyuk L. Interplay between subjective well-being and personality values' becoming / L. Romanyuk, R. Dimitrova, O. Spasovski // Caucasus Journal of Social Sciences. – 2014. – Vol. 7. – Is. 1. – P. 177–179.
10. Rotter B. J. Social learning and clinical psychology / B. J. Rotter // Edition, reprint. Publisher, Johnson Reprint Corporation, 1954. – 466 p.
11. Schwartz S. H. Are There Universal Aspects in the Structure and Contents of Human Values? / S. H. Schwartz // Journal of Social Issues. – 1994. – Vol. 50. – № 4. – P. 19–45.
12. Schwartz S. H. Universalism values and the inclusiveness of our moral universe / S. H. Schwartz // Journal of Cross-Cultural Psychology. – 2007. – № 38 (6). – P. 711–728.
13. Schwartz S. H. Evaluating the structure of human values with confirmatory factor analysis / S. H. Schwartz, K. Boehnke // Journal of Research in Personality. – 2001. – Is. 38. – № 3. – P. 230–255.
14. Vandenberg R. J. A review and synthesis of the measurement invariance literature: Suggestions, practices, and recommendations for organizational research / R. J. Vandenberg, C. E. Lance // Organizational Research Methods. – 2000. – № 3(1). – P. 4–70.

References

1. Bayeva, L. V. (2004). *Tsennosti izmenyayushchegosya mira: Ekzistentsialnaya aksiologiya istorii* [Values of a changing world: the existential axiology of history]. Astrakhan (rus).
2. Léngle, A. (2004). Vvedeniye v ekzistentsialno-analiticheskuyu teoriyu emotsiy: prikosnoveniye k tsennosti [Introduction to the Existential Analytical Theory of Emotions: Touching Value]. *Voprosy psikhologii* [Questions of Psychology], 4, 3–21 (rus).
3. Léngle, A. (2004). *Zhizn, napolnennaya smyslom* [A life full of meaning]. Moscow: Genezis Publ. (rus).
4. Maslou, A. G. (2001). *Motivatsiya i lichnost* [Motivation and personality]. Translation by A. M. Tatlybayeva. St. Petersburg: Evraziya Publ. (rus).
5. Frankl, V. (1990). *Chelovek v poiskakh smysla* [Man's Search for Meaning]. Moscow: Progress Publ. (rus).
6. Murray, H. A., & Clyde, K. (1953). *Personality in Nature, Society, and Culture*. New York: Knopf.
7. Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*. New York: Free Press.
8. Romanyuk, L. (2009). A problem of method in research of values: instruments, technologies, perspectives. *Problems of empirical researches in psychology: the Collection of scientific works psychology*, Taras Shevchenko National University of Kyiv, 3, p. 69–75.
9. Romanyuk, L., Dimitrova, R., & Spasovski, O. (2014). Interplay between subjective well-being and personality values' becoming. *Caucasus Journal of Social Sciences*, Vol. 7, Is. 1, pp. 177–179.

10. Rotter, B. J. (1954). *Social learning and clinical psychology*. Edition, reprint. Publisher, Johnson Reprint Corporation.
11. Schwartz, S. H. (1994). Are There Universal Aspects in the Structure and Contents of Human Values? *Journal of Social Issues*, vol. 50, № 4, pp. 19–45.
12. Schwartz, S. H. (2007). Universalism values and the inclusiveness of our moral universe. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 38 (6), 711–728.
13. Schwartz, S. H., & Boehnke, K. (2001). Evaluating the structure of human values with confirmatory factor analysis. *Journal of Research in Personality*, Is. 38, № 3, 230–255.
14. Vandenberg, R. J., & Lance, C. E. (2000). A review and synthesis of the measurement invariance literature: Suggestions, practices, and recommendations for organizational research. *Organizational Research Methods*, 3(1), 4–70.

Romanyuk L. V. Methodology and Experience of Study of the Adult's Personality's Values in a Cross-Cultural Context

The definition of values in the scientific literature, the motivational basis for the formation of the values of the individual and the relation between the concepts of "value" and "values orientation" are analyzed; the author's definition of the concept of "formation of personality's values" is substantiated, and the cross-cultural relations of the values' formation in the Ukrainian and Romanian and the Ukrainian and Macedonian samples are highlighted. The results of explanatory (EFA) and confirmatory (CFA) factor analysis are presented based on the results measuring of the personal values' of these categories of subjects formation. It is made a cross-cultural comparison between the peculiarities of the values formation and the axiofactor of openness to changes, and its results are analyzed. There are given the data of the empirical study which partly confirmed the hypothesis about the regularity of the relationship between subjective well-being and the values of the individual. The values of conformity and traditions proved to be significantly related to the satisfaction with life for the Macedonian group of adults, which confirmed the expectation of a negative relations between "unhealthy" values and subjective well-being. It has been found that young people, whose values are focused on the possession of things and their accumulation in contrast to spiritual values, are usually less satisfied with their own lives; young people from the studied countries, who have strong and developed "healthy" values, feel better in their lives, and the carriers of "unhealthy" values, on the contrary, are often dissatisfied with their lives and are therefore experiencing a certain amount of anxiety.

Key words: values, formation of personality values, explanatory factor analysis, confirmatory factor analysis, personality values, subjective well-being.

© Романюк Л. В.

